

СТОРІНКИ ІСТОРІЇ

УДК 636:001(477.43/44)

DOI <https://doi.org/10.32851/wba.2021.2.19>

УКРАЇНСЬКА «АТЛАНТИДА» – ТРАГЕДІЯ ТА ВІДРОДЖЕННЯ

Бучковська В.І. – к. с.-г. наук, доцент,

Євстафієва Ю.М. – к. с.-г. наук, доцент,

Подільський державний університет, м. Житомир, Україна,

vbutschk@ukr.net, pp.nika22@ukr.net

У статті відображено історію виникнення та сучасний стан унікального водного об'єкта – Бакотської затоки.

Рішення будувати ГЕС на Дністрі прийняли в 1960-х роках. До середини 1980-х водосховище затопило 63 населених пункти, частково або повністю. Людей переселили в нові селища або вони самі виїхали, хто куди міг чи за власним бажанням. Держава обіцяла виселенцям дешево і безперебійну електроенергію. ГЕС мала постачати воду і до Молдавської РСР. За кілька років Союз розпався, людей переселили, проте дешевої електроенергії, ніхто не отримав.

На сьогоднішній день Бакотська затока відіграє надзвичайну роль в збереженні біорізноманіття краю та є місцем зупинок на міжнародних міграційних шляхах птахів. А у водах затоки площею 1590 га та глибиною до 50 м живуть щука, головень, плітка, лящ, карась, короп, товстолоб, сом, окунь, судак, бичок та рідкісні чіп великий, стерлядь, вирезуб, форель райдужна. Є у воді і раки. Середня глибина у Бакотській затоці становить 9 м, а максимальна за різними джерелами від 33 до 50 м. Щодо характеру дна, то слід відмітити, що з пологого берегу Дністра дно помірно мулисте, з водоростями, а от протилежний крутих берег – кам'янистий.

Іхтіофауна верхньої ділянки річки Дністер та Дністровського водосховища характеризується високим видовим різноманіттям, більше половини, якого охороняється міжнародними конвенціями і законами України.

Видовий склад риб річки Дністер та Дністровського водосховища налічує близько 74 видів риб, що відносяться до 20 родин. 54 види риб, які зустрічаються у річці Дністер та Дністровському водосховищі підлягають особливій охороні. Так, з цих видів 41 занесено до Європейського червоного списку, 48 включено до переліку Міжнародного союзу охорони природи, 18 до Червоної книги України, 22 види охороняються Бернською конвенцією.

Із 45 знайдених у водосховищі видів риб 19 є промисловими, 16 видів – не промисловими, 8 – червонокнижних, 2 види є небажаними інтродуцентами.

Ставши однією з найбільших трагедій жителів Дністровського прибережжя в другій половині ХХ століття, на сьогоднішній день Дністровське водосховище стало фундаментом для розвитку культурного, туристичного та соціального життя мешканців Староушицького ОТГ. З моменту затоплення в даному районі утворилось сучасне джерело для рибогосподарського використання.

Ключові слова: водосховище, іхтіофауна, історія, Бакота, Дністер.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Історія про підкорення річки Дністер не залишить нікого байдужим. Річка Дністер є третьою за довжиною в Україні і восьмою в Європі. Річка протікає через Україну, Молдову та Польщу, а на Поділлі утворила Дністровський каньйон, або як ще його називають – Подільські Товтри. На межі Вінницької, Хмельницької та Чернівецької областей і знаходиться Дністровське водосховище. Це місце – Бакота, яка заворожує туристів та паломників з усього світу.

Більшість туристів навіть не підозрює про те, що під прозорою товщею води об'ємом 3 млрд. м³ поховано кілька десятків сіл! Так, ще у сімдесятих роках червоні комісари обійшли 63 селища і наказали мешканцям, які жили в низині, залишити свої оселі. Запропонували переселитись у села на височину, або деінде. Переселятись цілим селом не дозволили. Людям пояснили, що тут буде водосховище і заперечень ніяких не приймалось. Спочатку люди не вірили, що влада яка «все для народу» зможе таке вчинити. Проте, згодом зрозуміли, що нижче по течії Дністра на межі Вінницької та Чернівецької областей будуватимуть Дністровську ГЕС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Спочатку Бакота була містом. Уперше місто згадується в літописі 1240 року як найбільший адміністративний центр Дністровського Пониззя із населенням понад 3 тис. осіб. У XIII-XVI століттях край між Дністром та Бугом називали Руссю Дольною, а Бакота була столицею краю. Тут сходилися й піші торговельні шляхи, і водні [1].

Слово «бакота» трапляється у культурах різних народів. У Габоні та Конго проживає плем'я бакота (або кота), в Індії є два поселення з такою назвою. Третина жителів села Фитьків, що на Прикарпатті, мають прізвище Бакота, на Волині є село Бакоти, а на Закарпатті – Бакти.

Кельтською мовою «бакота» означає долина, іспанською – заглибина, низ. Румунською – шмат хліба, турецькою – бачити далеко.

У кожній столиці є великий храм. У Бакоті цим храмом був Бакотський Михайлівський печерний монастир, який виник у XII-XIII столітті на Білій горі. Колись на місці монастиря стояло рідновірське капище, найстаріші археологічні знахідки у якому датують II тисячоліттям до нашої ери.

Рішення будувати ГЕС на Дністрі прийняли в 1960-х роках. До середини 1980-х водосховище затопило 63 населених пункти, частково або повністю. Людей переселили в нові селища або вони самі виїхали, хто куди міг чи за власним бажанням. Держава обіцяла виселенцям дешеvu і безперерійну електроенергію. ГЕС мала постачати воду і до Молдавської РСР. За кілька років Союз розпався, людей переселили, проте дешевої електроенергії, ніхто не отримав.

Бакотяни будували нові будинки в сусідніх селах Колодіївка, Гораївка або переселялися до квартир у смт. Стара Ушиця. Це селище нагадує донбаські шахтарські містечка, тільки що териконів на горизонті немає.

Стару Ушицю будували у 1970-1980 рр. для людей, які мали переселитися з однойменного містечка над Дністром і сусідніх сіл. Центр старої Старої Ушиці формували костел, синагога, церква, ярмаркова площа. Як і Бакота, це було давнє містечко.

Формулювання цілей статті. Метою наших досліджень відображення історії створення та сучасного стану унікального водного об'єкта – Бакотської затоки.

Матеріал і методи дослідження. Методологічною основою дослідження стали загальні принципи об'єктивності, історизму, які передбачають об'єктивний опис і аналіз подій, явищ на основі науково-критичного використання різноманітних джерел.

Комплексне застосування різних способів пошуку, аналізу та синтезу забезпечило можливість оптимально використати джерельну базу досліджень. Дослідження проведені на основі аналізу опублікованих і неопублікованих джерел. Незаперечний інтерес становлять факти свідків минулого; важливі також офіційні відомості статистичного характеру щодо стану досліджуваного об'єкту у даний період [5].

Результати досліджень. Сьогодні Бакотою умовно називаються місця вздовж берега Дністра. Слід зазначити, що затоплення значно змінило русло річки та флору, фауну та іхтіофауну даного об'єкта (рис. 1, 2).

Рис. 1. Вигляд Бакотської затоки до затоплення у 1980-х роках

Рис. 2. Сучасний вигляд Бакотської затоки

Метеорологи на вікіпедії стверджують, що у цьому районі існує своєрідний унікальний мікроклімат – середньорічна кількість тепла на 1 кв. м тут рівнозначна ялтинській, а скелі й ліси захищають узбережжя Дністра від північних повітряних потоків. Дністер це найбільша річка Поділля і друга за величиною в Україні. Довжина його становить 1362 км. Сучасна назва Дністра бере свій початок з часів Київської Русі і означає «швидка вода». Справді, досить швидко (0,5-0,6 м/с) несла річка свої води, а під час паводків ще швидше – 1,5-2 м/с, а сьогодні на Дністровському водосховищі течія ледве помітна по колишньому руслу [3].

Середня глибина у Бакотській затоці становить 9 м, а максимальна за різними джерелами від 33 до 50 м (рис. 3).

Щодо характеру дна, то слід відмітити, що з пологого берегу Дністра дно помірно мулисте, з водоростями, а от протилежний крутий берег – кам'янистий. За рахунок унікального розташування та дивовижних краєвидів Бакотська затока стала улюбленим місцем для рибалок. Мальовнича природа і романтичний імідж цих місць приваблюють сюди численні потоки паломників і мандрівників з усієї країни. Тут є і бази відпочинку, і туристичні стоянки і просто натопані місця рибалками.

При характеристиці водних ресурсів Дністровського водосховища, окрему увагу слід приділити якості води джерел, які знаходяться біля монастиря (табл. 1). Цілий рік ця вода тече із схилів Бакотської гори, просочуючись крізь потужні пласти кременю – найкращого природного очисника.

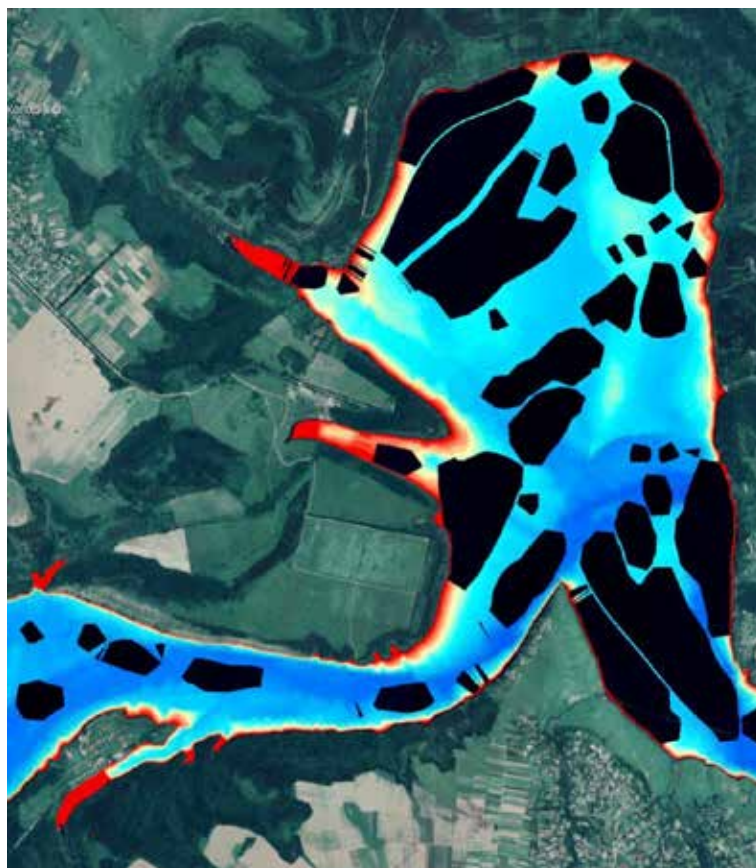

Рис. 3. Карта глибин Дністровського водосховища

*Таблиця 1. Результати моніторингу води джерел
Дністровського водосховища*

Забруднюючі речовини	ГДК шкідливих речовин у воді господарсько-питного призначення (мг/куб.дм)	Джерело № 1 до табору	Джерело № 2 біля монастиря	Джерело № 3 від Гораївки
РН	6,0-8,0	7,2	6,8	6,9
Електропровідність		0,68	0,68	0,69
Жорсткість	7,0	8,97	7,40	6,89
Хлориди	350,0	24,29	25,00	30,43
Сульфати	500,0	48,40	67,84	82,29
Азот амонійний	2,0	0,24	0,25	0,20
Азот нітритний	3,3	0,29	0,23	0,30
Азот нітратний	45,0	1,10	1,13	1,98

Двом угіддям, що розташовані на території Хмельницької області Бюро Рамсарської конвенції надало статус водно-болотних угідь міжнародного значення. Це – «Бакотська затока» площею 1590,0 га та «Пониззя річки Смотрич» площею 1480,0 га (обидва угіддя знаходяться у складі національного природного парку «Подільські Товтри» на території Кам'янець-Подільського району) [4].

Бакотська затока відіграє надзвичайну роль в збереженні біорізноманіття краю та є місцем зупинок на міжнародних міграційних шляхах птахів. А у водах затоки площею 1590 га та глибиною до 50 м живуть щука, головень, плітка, лящ, карась, короп, товстолоб, сом, окунь, судак, бичок, та рідкісні чіп великий, стерлядь, вирезуб, форель райдужна.

Іхтіофауна верхньої ділянки річки Дністер та Дністровського водосховища характеризується високим видовим різноманіттям, більше половини, якого охороняється міжнародними конвенціями і законами України.

54 види риб, які зустрічаються у річці Дністер та Дністровському водосховищі підлягають особливій охороні. Так, з цих видів 41 занесено до Європейського червоного списку (лящ, клепець, сазан, карась сріблястий, головень, підуст звичайний, чоп великий, марена дунайсько-дністровська, марена звичайна, йорж носар, бистрянкa російська, ялець звичайний, стерлядь прісноводна, судак, сом європейський, харіус європейський, вугор європейський та інші), 48 включено до переліку Міжнародного союзу охорони природи (чоп великий, пічкур білоперий дністровський, бистрянкa російська, ялець звичайний, марена дунайсько-дністровська, марена звичайна, йорж звичайний, йорж носар, стерлядь прісноводна та інші), 18 до Червоної книги України (стерлядь прісноводна, чоп великий, вирезуб причорноморський, марена звичайна, ялець звичайний, йорж-носар, білоперий пічкур дністровський, бистрянкa російська, карась звичайний, марена дунайсько-дністровська, минь, осетер російський, мінога українська, шип, білуга, севрюга, умбра звичайна, харіус європейський), 22 види охороняються Бернською конвенцією (чоп великий, пічкур білоперий дністровський, бистрянкa російська, вирезуб причорноморський, стерлядь прісноводна, марена дунайсько-дністровська та інші) [5].

Із 45 знайдених у водосховищі видів риб 19 (лящ, плітка, короп, карась сріблястий, рибець, судак, окунь, сом, товстолобик білий і строкатий, щука, підуст, краснопірка, білизна, форель райдужна, білий амур, бичок кругляк, вугор європейський, веслоніс) є промисловими, 16 видів (колючка триголкова, йорж звичайний, клепець, плоскирка, головень, верховодка, гірчак європейський, верховка, пічкур звичайний, гольян звичайний, бичок гонець, бичок пісочник, бичок головаць, форель струмкова, синець, в'юн звичайний) – не промисловими, 8 – червонокнижних (чоп великий, вирезуб причорноморський, стерлядь, марена звичайна, йорж

носар, білоперий пічкур дністровський, бистрянка російська, ялець звичайний), 2 види є небажаними інтродуцентами (головешка ротань і чебачок амурський) [2].

Висновки з даного дослідження та перспективи подальшого розвитку даного дослідження. Ставши однією з найбільших трагедій жителів Дністровського прибережжя в другій половині ХХ століття, на сьогоднішній день Дністровське водосховище стало фундаментом для розвитку культурного, туристичного та соціального життя мешканців Староушицького ОТГ. З моменту затоплення в даному районі утворилось сучасне джерело для рибогосподарського використання.

UKRAINIAN «ATLANTIS» – TRAGEDY AND REVIVAL

*Buchkovska V.I. – Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor;
Ievstafieva Yu.M. – Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor;
State Agrarian And Engineering University in Podilia,
vbutschk@ukr.net, pp.nika22@ukr.net*

The article reflects the history of the origin and current state of a unique water body – Bakot Bay.

The decision to build a hydroelectric power plant on the Dniester was made in the 1960s. By the mid-1980s, the reservoir had flooded 63 settlements, in part or in full. People were relocated to new settlements or they left on their own, whoever they could or at their own request. The state promised the emigrants cheap and uninterrupted electricity. The hydroelectric power plant was to supply water to the Moldavian SSR as well. Within a few years, the Union disintegrated, people were relocated, but no one received cheap electricity.

Today, Bakota Bay plays an extraordinary role in preserving the biodiversity of the region and is a place of stops on the international migration routes of birds. And in the waters of the bay with an area of 1590 hectares and a depth of 50 m live pike, chub, gosling, bream, crucian carp, carp, silver carp, catfish, perch, pike perch, bull and rare chip, sterlet, carp, rainbow trout. There are crayfish in the water. The average depth in the Bay of Bakot is 9 m, and the maximum according to various sources is from 33 to 50 m.

The ichthyofauna of the upper part of the Dniester River and the Dniester Reservoir is characterized by high species diversity, more than half of which is protected by international conventions and laws of Ukraine.

The species composition of fish of the Dniester River and the Dniester Reservoir includes about 74 species of fish belonging to 20 families. 54 species of fish found in the Dniester River and the Dniester Reservoir are subject to special protection. Thus, 41 of these species are listed in the European Red List, 48 are included in the list of the International Union for Conservation of Nature, 18 in the Red Book of Ukraine, 22 species are protected by the Berne Convention.

Of the 45 fish species found in the reservoir, 19 are industrial, 16 species are non-industrial, 8 are red-listed, and 2 species are undesirable introducers.

Becoming one of the greatest tragedies of the inhabitants of the Dniester coast in the second half of the twentieth century, today the Dniester Reservoir has become the foundation for the development of cultural, tourist and social life of the inhabitants of Staroushytsky OTG. Since the flood, a modern source for fishery use has been formed in the area.

Keywords: reservoir, ichthyofauna, history, Bakota, Dniester.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винокур І.С. Горішний П.А. Бакота – столиця давньоруського Пониззя. Кам'янець-Подільський: «Центр Поділлєзнавства», 1994.
2. Грушевський М. С. Історія України. К.: Либідь, 1992.
3. Україна та українці. Історико-етнографічний мистецький альбом Івана Гончара. К.: Поліграфічна фірма «Оранта», 2006 р.
4. Горбняк Т.В. Давня Бакота. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2006. 160 с.
5. Бакота. Місце, якого немає. *Локальна історія*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/reportazhi/bakota-mistse-iakogo-nemaie/>
6. Бакота. *Rivnefish*. URL: <https://rivnefish.com/places/12/bakota>

REFERENCES

1. Vynokur, I.S. & Horishnyi, P.A. (1994). *Bakota – stolytsia davnoruskoho Pomyzzia* [Bakota is the capital of the ancient Russian Lowlands]. Kamianets-Podilskyi: «Tsentr Podillieznava» [in Ukrainian].
2. Hrushevskyi, M.S. (1992). *Istoriia Ukrainy* [History of Ukraine]. Kyiv.: Lybid. [in Ukrainian].
3. Ukraina ta ukraintsi (2006). *Istoryko-etnografichni mystetskyi albom Ivana Honchara* [Ukraine and Ukrainians. Historical and ethnographic art album of Ivan Honchar]. Kyiv: Polihrafichna firma. «Oranta» [in Ukrainian].
4. Horbniak, T.V. (2006). *Davnia Bakota* [Ancient Bakota]. Kamianets-Podilskyi: PP «Medobory-2006». [in Ukrainian]
5. *Bakota. Mistse, yakoho nemaie*. [Bakota. A place that does not exist]. *Lokalna istoriia*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/reportazhi/bakota-mistse-iakogo-nemaie/>
6. *Bakota* [Bakota]. *Rivnefish*. URL: <https://rivnefish.com/places/12/bakota>